

PER-AXEL WIKTORSSON

Recension av Harry Lönnroth, *Ekenäs stads dombok 1678–1695* volym I och II

Lördagen den 2 december 2006 försvarade Harry Lönnroth sin avhandling *Ekenäs stads dombok 1678–1695* vid Tammerfors universitet med undertecknad som opponent. Avhandlingen förelåg då i en stencilrad utgåva och har i oktober 2007 utkommit av trycket i Finska Vetenskaps-Societetens (Societas Scientiarum Fennica) serie *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* som nr 171 och 172. Härmed presenteras avhandlingens innehåll och några frågor av allmänt intresse för textutgivningen diskuteras.

Innehåll

I det följande tas upp några metodologiska och allmänna frågor, som är knutna till de olika kapitlen i avhandlingens volym I och II. Trots att volym II är central i förhållande till volym I, inleds framställningen här

Wiktorsson, Per-Axel, professor em., University of Örebro/Swedish Language, docent, University of Uppsala/Scandinavian Languages: "Review of Harry Lönnroth, *Ekenäs stads dombok 1678–1695* [The judgment book of the town of Ekenäs 1678–1695] Vol. I and II.", *ANF* 123, pp. 143–156.

Abstract: The review discusses some methodological and common questions, connected to the different chapters in vol. I and II of the dissertation. Vol. II is central and has the subtitle 'A philological edition with a commentary and a register'. The edition is made up of the judgment book with a critical apparatus. The edition is characterized among other things by that a) the text is reproduced page to page and line to line, b) to the text is attached a line counter and c) the edition is accompanied by a very rich footnote apparatus. After the edition come four different tables of 1) persons, 2) places, 3) contents and 4) cases. All this is carried out in an excellent way by the editor. – Volume I ('A study of the legal philology in a manuscript from the 17th century') consists of two parts: 1) 'The science of philology and the documentary editing' and 2) appendices and figures. In part 1 the author among other things have a) given a definition of the actual edition and b) discussed the reference frame of the editorial philology. – This excellent work will be a model for research in the future and a goal to try to reach and eventually surpass.

Keywords: philology, philological edition, legal philology, textual criticism, textual scholarship, documentary editing, diplomatics, paleography, scribes, judgment book, court records, magistrates' court, Early Modern Swedish, Ekenäs (Tammisaari).

med volym I. Det är ofrånkomligt att härvid utgå från avhandlingens innehåll.

Volym I med rubriken "Rättsfilologisk studie av en 1600-talshandskrift" är uppdelad i två partier: dels ett parti som kallas "Den filologiska vetenskapen och textutgåvan" (s. 15–139), dels ett parti med "Bilagor och planscher" (s. 141–200). Det förra av dessa partier består i sin tur av sex kapitel.

Det första kapitlet har kallats "*Domboken som filologiskt och historiskt vittne*" (s. 15–34). På s. 15–20 finns det inledande problemområdet i avsnittet 1.1 "*Källutgivningens vetenskapliga och samhällseliga relevans*". Här behandlas innebörden av termen *rättsfilologi*. Textutgivningens relevans diskuteras med utgångspunkt från två författare:

- a) Henrik Williams, som (i en uppsats 1998) ställer utgivningens brist på status mot nyttan och de höga vetenskapliga kraven. Han berör också det otillfredsställande i att källpublikationer anses vara av jämngod kvalitet.
- b) P. D. A. Harvey, som menar att utgåvor kräver lärdom, intellektuell skärpa och konsekvens. Dessa kräver mer skicklighet att åstadkomma än vad monografier gör. En god utgåva motstår tiden.

Respondenten själv betonar att utgåvor bidrar till editionsfilologins teori och metodik. Han menar att filologin i Finland spelar en perifer roll. Ett argument för editionsfilologin är kravet på ökad diskussion mellan olika vetenskaper.

Nästa problemområde avhandlas i avsnitt 1.2 "*En domboksutgåvas filologiska och historiska dimensioner*" (s. 20–22). Här noteras domböckernas betydelse för en rad vetenskapsområden. Det framhålls att utgåvor av historiker för historiker inte uppfyller filologins krav, men att de inte får ringaktas. Datatekniken och multimedia kan i allt högre grad bli till hjälp för editionsfilologerna.

I avsnitt 1.3 "*Domboksserier, rättshistoria och Ekenäs*" (s. 22–23) nämns det att de finländska domboksserierna börjar på 1620-talet. Bakgrunden till den tidens rättsutveckling skisseras. – Staden Ekenäs grundades troligen 1528 och fick sina privilegier 1546. Denna uppstad hörde till Hattula och Raseborgs domsaga under tiden 1654–1689 och till Raseborgs domsaga under perioden 1689–1795. Författaren fortsätter nu Emmy Hultmans utgåva, vilken omfattar åren 1623–1675 (och som idag finns i en elektronisk utgåva, som har ombesörjts av författaren).

Avsnitt 1.4 "*Domboken som text och forskningsobjekt*" (s. 23–27) definierar termen dombok och tar upp dombokens funktion, innehåll och

struktur. Dess stil anges som en *anteckningsstil* eller en variation mellan muntlighet och formalism. – Förhållandet mellan konceptdomböcker och renoverade domböcker beskrivs. Konceptet är ett original och renovationen är en renskrift. Koncepten anses vara något mera beviskraftiga än renovationerna. Handstilarna i koncepten är mera svårlästa än i renovationerna.

I avsnitt 1.5 "Domboksutgivning i Finland och Sverige från 1800-talet till 2000-talet" (s. 27–29) räknar författaren upp ett antal finländska domboksutgåvor. Utgivningen betecknas som smal och ojämn. Författaren hävdar att 1600-talets stads- och häradsdomböcker från hela landet i fortsättningen borde ges ut i större utsträckning än som hitintills har skett.

Under rubriken 1.6 "Ekenäs stads dombok i tidigare utgåvor och undersökningar" (s. 29–34) presenteras Emmy Hultmans utgåva av Ekenäs stads dombok för åren 1623–1675. Hon hade lokalhistorisk kännedom och var medveten om dombokens (språk)historiska källvärde. Men författaren menar att det finns tveksamheter i hennes transskribering. Vi får härefter en översikt över hur denna domboksutgåva har använts i forskningen.

Kapitel 2 heter "Constitutio textus – från handskrift till utgåva" (s. 35–60). På s. 35–40 kommer först avsnittet 2.1 "Termer och begrepp". Med *text* menas här "[d]e olika uppteckningarna eller versionerna av en handskrift, fattade som en totalitet" (s. 35). Texten manifesterar sig i textvittena. Beträffande *originalhandskrifter* sägs att en renskrift av ett koncept är att jämställa med ett original. – När det gäller begreppen kritisk och diplomatarisk utgåva citerar författaren tänkarna R. L. Trask och Mario Pei. Den senare menar att en *kritisk utgåva* är ett försök att konstruera ett hypotetiskt original eller att visa ett dokument i sin mest begripliga och logiska form. I en *diplomatarisk utgåva* däremot återges texten precis som den ser ut i ett visst manus (s. 37). Författaren har gjort en *filologisk utgåva* = "en inom historisk språkvetenskap användbar textutgåva med text- och editionsfilologisk kommentar och register som först och främst vänder sig till filologer" (s. 38). – *Textfilologi* innebär "det filologiska studiet av äldre handskrifter" (s. 40) och *editionsfilologi* är "den vetenskapliga utgåvans teoretiska och metodologiska anknytning" (s. 40).

Avsnittet 2.2 "Utgåvan" (s. 40–60) utgör en utförlig beskrivning av författarens utgåva. Målet med arbetet anges vara att åstadkomma en filologisk utgåva med kommentar och register (s. 40). Utgåvan är tänkt som utgångspunkt för hur historiska källor kan ges ut i framtiden = *pedagogisk aspekt* (s. 41).

Det unika med denna avhandling anges vara ”att en filologisk handskriftsutgåva med tillhörande inledning, kommentar och register inte tidigare har framlagts som doktorsavhandling inom ämnena nordiska språk, nordisk filologi eller svenska språket i Finland” (s. 42). Skrivare i stormaktstidens Finland har inte tidigare studerats filologiskt. Författaren skriver uttryckligen att han inte har för avsikt att här göra någon analys av skrivarnas språk. – Som målgrupper för avhandlingen anges filologer, språkvetare, historiker – men även den historiskt intresserade allmänheten (s. 44). – Fyra register ingår: person-, ort-, sak- och målregister (s. 45). Författaren avstår från frekvensordlistor och konkordanser. Inte heller ingår någon utförlig ordkommentar. – Ekenäs stads dombok har valts av följande skäl (s. 48–49):

- 1) att ”staden tack vare sitt avsides läge och sin blygsamma storlek bättre representerar ’autentisk’ (finländsk?) svenska än till exempel (det tvåspråkiga) Åbo”,
- 2) att författaren har ”velat ge ut tidigare utgivna protokoll”,
- 3) att vissa *historiska* skäl för utgåvan föreligger: 1695 kom kämnärsrätten, kungsgården reducerades till kronan, staden började karteras och det blev nödår i Finland.

Huvudhandskrift för utgåvan är en handskrift med signum d 1 i Finska Riksarkivet. Utgåvan är monotypisk (dvs. den bygger på en enda handskrift) i motsats till syntetiska utgåvor (som bygger på flera handskrifter). – Viktigt vid textvalet har varit att 1600-talsdomböckerna är de mest givande ur innehållssynpunkt.

Beträffande den teoretiska referensramen sägs det i avhandlingen att metoden är kvalitativ samt att vetenskapssynen är idiografisk (inriktad på det unika objektet) respektive hermeneutisk. En textutgåva är bunden till användare, mål, bruk och medium. – Författaren anknyter till den tidigare textutgivningen, men han hävdar i en not att följandet av en kodifierad metod har både för- och nackdelar: det ger tydliga utgivningsprinciper men passar kanske inte alla texter: något viktigt kan gå förlorat. På s. 53 listas filologisk och textkritisk sekundärlitteratur.

Då det gäller textproduktion och utgivningsprinciper säger författaren att handskriften, mottagargruppen samt utgivarens egen ambitionsgrad och forskningsetik står i fokus. Tio redaktionella huvudprinciper presenteras (s. 55–60). De gäller 1) graden av reproduktion, 2) den kritiska apparaten, 3) förkortningarna, 4) de diakritiska tecknen (till exempel över <u>, <w> och <y>), 5) de paleografiska varianterna (t.ex. dubbel-s),

6) uppställningen av texten, 7) införings- och radutfyllnadstecknen, 8) den strukna texten, 9) de ord som är skrivna med latinsk stil och 10) de övriga redaktionella åtgärderna (egna åtgärder såsom radnummer m.m.).

Kapitel 3 heter "*Handskriften i fokus – texthistoria och diplomatik*" (s. 61–83). Först kommer avsnittet 3.1 "*Proveniens*" (s. 61–64). Domboken förvarades i borgmästarens hus och ägdes av honom. Från magistraten övergick den till hovrätten och kom 1883 till Finska Riksarkivet. Domboken omfattar 14 år (sålunda saknas årgångarna 1676–1677, 1682–1683, 1685 och 1687). Domboken är mikrofilmad. Den förvaras i en pappkapsel, som i avhandlingen beskrivs mycket noga.

(S. 64–81) Avsnittet 3.2 heter "*Fysisk utformning och layout*". Handskriftens yttre beskrivs då det gäller mått, antal lägg (alltså de sammanvikta arken) osv. Det betonas att det inte är fråga om någon prakthandskrift. Den är paginerad (se s. 64–66). – De femton läggen beskrivs noga, bland annat med hjälp av en tabell (s. 66–71). – Vidare beskrivs vattenmärkena (s. 72–76). Lumpapperet är troligen utländskt, men Finlands första pappersbruk grundades faktiskt 1667 i Tomasböle nära Ekenäs. Några huvudgrupper av vattenmärkesmotiv presenteras, t.ex. blomma och lejonvapen, också här med hjälp av en tabell (s. 76). – Dombokens 16 sigill (med sju olika motiv) beskrivs i fortsättningen – också i en tabell (s. 77–79). – Likaledes i en tabell beskrivs de 28 namnunderskrifterna (s. 80–81). – Slutligen redogörs det för ett appendix i utgåvan, som återger ett instucket brev från 1684 samt för två exkurser med kortare avsnitt rörande Ekenäs ur Raseborgs och Hattulas dombok 1691 respektive Raseborgs dombok 1695 (s. 82–83).

Kapitel 4 heter "*Skrivarna i 1600-talets Ekenäs – status, härkomst och identitet*" (s. 84–98). Här inleder författaren med avsnittet 4.1 "*Stadsskrivaren och hans ämbete*" (s. 84–86). Stadsskrivarens uppgifter beskrivs: att föra protokoll, att uträtta kansligöromål, att handha stadens arkiv, att vara rådgivare i juridiska frågor, att handha stadens sigill samt att utfärda och underteckna brev. Därefter presenteras avsnittet 4.2 "*De officiella stadsskrivarna i Ekenäs under 1600-talets senare hälft*" (s. 87–90): 1) Bertil Wulff (på s. 87–89), som var verksam i ämbetet 1650–1685. Han var troligen av en släkt, som härstammade från tyskt område. 2) Nils Hindersson (på s. 89–90). Denne var verksam som skrivare 1685–1695 och kom från Leksvall utanför Ekenäs. – I avsnittet 4.3 "*Skrivarehänder och senare anteckningar*" presenteras de övriga skrivarehänderna (s. 90–96). Här gör författaren åtskillnad mellan elva huvudhänder, fyra

bihänder samt ett antal därefter följande händer, som har gjort senare anteckningar. De som producerade domboken kan sägas ha utfört ett ”kollegialt” arbete; här till kom de som bevakade själva domboksskrivandet. – En central fråga är vilka som var läs- och skrivkunniga i 1600-talets Ekenäs.

Skrivarhänderna presenteras och i förekommande fall identifieras de. – Magistratens och hovrättens anteckningar belyser den bevakande sidan av domboksproduktionen (s. 96–98). Dessa anteckningar presenteras i en särskild tabell (s. 97–98), där det hålls isär vilka anteckningar som har gjorts hos magistraten och vilka som har gjorts i hovrätten.

Kapitel 5 heter ”*Domboken, skrivarna och paleografen*” (s. 99–116). Författaren utgår (på s. 99) från Lars Svenssons uppfattning om vad som är paleografins huvuduppgifter:

- ”1. att identifiera eller särskilja en handstil från andra liknande stilar,
2. att bestämma en handskrifts ålder då dateringsuppgifter saknas i texten och
3. att tolka texten”.

Författaren gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av skrivarnas piktur. Han koncentrerar sig på de paleografiska huvuddragen för att kunna särskilja händerna och stödja sin argumentation beträffande deras fördelning i handskriften. Författaren behandlar handstilarna lägg för lägg. Han framhåller att det är svårt att avgöra om en och samma hand har avfattet flera än ett lägg. Skrivarna använder nygotisk stil, men latinsk sentens är ofta skriven med latinskt alfabet. Ortografi och interpunktion vacklar (s. 99–100). På s. 100–115 går de femton läggen igenom ur handstilarnas synpunkt.

På s. 116 diskuterar författaren frågan om vem som har levererat årgångarna från Ekenäs till hovrätten och vem som kan ha tagit emot dem där.

Kapitel 6 heter ”*Slutord*” (s. 117–119). Här konstaterar författaren att domböckerna är viktiga genom sina talspråksnära drag. Målet med avhandlingen har varit att åstadkomma en *filologisk utgåva* = en i synnerhet inom historisk språkvetenskap användbar textutgåva. Arbetet har utöver utgåvan givit följande resultat (s. 118):

1. Originalhandskriftens proveniens och fysiska utformning har undersökts.
2. Gruppering och identifiering av skrivare har gjorts.

3. Paleografisk översikt har företagits.
4. Onomastiska och rättsfilologiska register samt bilagor har utarbetats.
5. Källäget har undersökts.

Författaren har betonat följande innehållsmässiga och strukturella faktorer i avhandlingen (s. 118). Han har:

- a) "gett en definition av den aktuella utgåvan",
- b) "diskuterat den editionsfilologiska referensramen och den använda forskningslitteraturen",
- c) eftersträvat "att arbetet skall vara resonerande, förklarande och explicit",
- d) "försett arbetet med bilagor och planscher",
- e) "velat bidra med filologihistorisk kunskap, speciellt när det gäller textutgivningens historia i Finland".

Om den fortsatta forskningen säger författaren att det är viktigt att utgåvan ger upphov till andra liknande utgåvor i Norden i allmänhet och i Finland i synnerhet (finländska domböcker från 1600-talet) (både nyutgåvor och förstautgåvor) (s. 119).

Författaren räknar upp en rad frågor, som han senare har arbetat med (s. 119): t.ex. "Hur har skrivaren gått till väga i en historisk rättssal?"

På s. 119 har författaren följande slutkläm: "För att kunna utnyttjas av så många forskare som möjligt måste dokumenten dock först finnas tillgängliga i form av vetenskapligt tillförlitliga textutgåvor". Uppgiften är a) "att analysera de äldsta bevarade språkminnesmärkena", b) "att ge ut metodiskt och teoretiskt högklassiga internationella källutgåvor".

Härefter följer en förteckning över *Källor och litteratur* (s. 120–139).

Det andra partiet i avhandlingens första volym utgörs av "*Bilagor och planscher*" (s. 141–200). Den första delen består av *Bilagor* (s. 143–169). – Den andra delen utgörs av *Planscher* (s. 170–200).

Volym II av avhandlingen har underrubriken "Filologisk utgåva med kommentar och register". Efter titelblad, abstract och innehållsförteckning följer själva utgåvan (s. 5–430). Utgåvan består av *Ekenäs stads dombok 1678–1695 med kritisk apparat* (s. 5–392). Efter huvudtexten följer (på s. 393–400) ett Appendix 1: Insatt brev daterat den 30 juli 1684, samt två Exkurser: 1. Utdrag ur Raseborgs och Hattulas dombok (KO a 7), som skildrar ett rådstugurättssammanträde den 29 januari 1691 i Ekenäs

(s. 401–421) och 2. Utdrag ur Raseborgs dombok II (KO a 3), som skildrar tre rådstugurättssammanträden i Ekenäs år 1695 (s. 423–430).

Utgåvorna utmärks bl. a. av följande:

- a) Texten återges sidrätt och radrätt, dvs. en sida respektive en rad i handskriften motsvaras av en sida respektive en rad i den tryckta utgåvan.
- b) All utgiven text är försedd med radräknare, dvs. var femte rad markeras i vänstermarginalen med sitt radnummer.
- c) Längst upp till höger på varje sida anges handskriftssidans nummer. – Här anges också i förekommande fall inom klammer, när ett nytt lägg inleds. – När protokollet för en ny sammanträdesdag med rådstugurätten börjar, anges detta till höger på sidan inom klammer. – Allt detta står med fet stil.
- d) I texten har med spärr markerats de ord som är skrivna med latinsk stil.
- e) Utgåvan beledsagas nederst på sidorna av en mycket fyllig notapparat, som omfattar ungefär 2800 noter.

Efter utgåvorna följer fyra olika *Register* (s. 433–496).

1) *Personregister* (s. 435–453), som börjar (på s. 435) med en kortare beskrivning av registrets uppbyggnad. Registret omfattar alla kvinnor och män i domboken (men senare anteckningar i domboken har inte tagits med). Hänvisningar görs (i samtliga register) till foliosida och radnummer. Uppslagsorden återges i moderniserad stavning (med de viktigaste ortografiska varianterna inom parentes).

2) *Ortregister* (s. 454–458), också här med en kortare beskrivning av registrets uppbyggnad. Registret upptar alla ortnamn i domboken i moderniserad form. Även stavningsvarianter tas med. De olika hjälpmedlen för identifieringen av ortnamnen listas.

3) *Sakregister* (s. 459–491), likaledes med en beskrivning av registret. Beskrivningen inleds med ett citat av P. D. A. Harvey, där denne framhåller nyttan av just sådana register. Registret tar upp både konkreta ting och abstrakta begrepp, främst substantiv. Uppslagsorden är moderniserade.

4) *Målregister* (s. 492–496) över alla domstolsmålen i dombok, appendix och exkurser.

Diskussion

Inledningsvis skall det framhållas att detta är en lysande avhandling, där utomordentliga arbetsinsatser i förening med stora insikter i utgivningens teori skapar en ingång i en för forskningen hitintills otillräckligt känd värld. Här kommer endast några få punkter att diskuteras, vilka kan vara av intresse vid all utgivning av texter.

Ibland uttrycker sig författaren en smula dunkelt. Redan i förordet skriver han: "Det intressanta är *brytning*, såväl den språkliga som den samhälleliga" (s. 7), utan att det närmare redogörs för vad termen *brytning* innebär i detta sammanhang. Termen kan betyda så mycket. Men det är väl knappast fråga om den ljudövergång som har denna benämning och som ägde rum i urnordiskan och inte heller om den brytning som ovanan vid att tala ett nytt språk lätt för med sig. Möjligen är företeelsen *brytning* på något sätt kopplad till "skärningspunkten mellan olika forskningsområden". Det här är någonting grundläggande för avhandlingens tillblivelse och borde ha förtydligats.

I kapitel 1 "Domboken som filologiskt och historiskt vittne" handlar det första avsnittet om "Källutgivningens vetenskapliga och samhälleliga relevans" (s. 15–20). Avsnittet formar sig till ett försvar för textutgivaren och dennes vetenskapliga insatser. Författaren stöder sig här på ett yttrande av Henrik Williams i *Namn och bygd* 86 (1998), där denne tar upp 1) att utgivning har lägre status än annan vetenskaplig verksamhet, 2) att utgivningens vetenskapliga krav ofta underskattas och 3) att källpublikationer ofta antas vara av jämngod kvalitet. – Man ställer sig frågan om detta stämmer i alla stycken. 1) I just denna avhandling framhålls t.ex. utgivaren Emmy Hultman (s. 30–31), medan språkvetaren Bror Åkerblom (s. 33) står mera i bakgrunden. 2) En framgång som utgivare hänger ju ofta samman med i vilken grad utgivaren har förmått problematisera sitt arbete i inledning och notapparat. 3) Tänk på C. J. Schlyters ställning som utgivare! Han var en av sin tids mest framstående humanistiska vetenskapsmän just genom sin textutgivning och han är ännu i vissa avseenden oöverträffad. En god utgåva av den typ Schlyter framställde kan aldrig bli föräldrad.

I ett blockcitrat från P. D. A. Harvey framhålls utgåvornas nytta för andra vetenskaper. Författaren lägger till: "Hur en utgåva bidrar till editionsfilologins teori och metodik är minst lika viktigt." (s. 18). – Är detta riktigt hela sanningen? Är det inte så att utgivningens värde också ligger i nyttan av att det skapas hela bibliotek (eller hela förråd) av äldre texter, som blir tillgängliga för en större allmänhet och kan citeras.

När det gäller själva utgivningsarbetet skriver författaren: ”Hjälpmedel i arbetet kan vara de elektroniska resurser som datatekniken och multimediala erbjuder.” (s. 22). – Detta står här utan varje reservation. Det är riktigt att dessa hjälpmedel hör hit, men här finns det faror, då det gäller akribin. Resultaten måste korrekturläsas mycket noga, vilket inte alltid sker.

Författaren diskuterar på s. 27 skillnaderna mellan koncept och renovationer. Han menar att ”[d]en mest påtagliga skillnaden mellan de två versionerna är handstilen, som i koncepten ofta är mer svårläst än i de överarbetade renovationerna.” – Detta är en schablonisering och varierar verkligen från källa till källa. Utsagan borde ha nyanserats mera. Det finns faktiskt renovationer som är betydligt svårare att läsa än motsvarande koncept.

En av de allra mest positiva sakerna med avhandlingen är att den tar upp en rad intrikata frågor, som ger möjligheter att föra vidare resonemang om utgivning.

Författaren kommer oundvikligen in på sitt förhållande till sin föregångare Emmy Hultman. Beträffande hennes utgåvor är författaren ganska negativ: på s. 32 säger han om Emmy Hultmans utgåva, att han ”på varje sida påträffat tveksamheter i transskriberingen” och på s. 48 ”att de Hultmanska utgåvorna redan är föråldrade och ovetenskapliga”. Men exempelvis på s. 44 står att läsa att författaren har överfört hennes utgåvor i elektronisk form. Den fråga som inställer sig är om det är klokt att på nytt ge ut någonting som bedöms vara så tveksamt.

Avsnittet ”Termer och begrepp” (s. 35–40) i kapitel 2 ”Constitutio textus – från handskrift till utgåva” är centralt. Författaren diskuterar begreppen ”gamal” och ”ny” filologi. Om denna motsättning skriver han så klokt: ”Självt anser jag att man i stället för en motsättning mellan ’traditionell’ och ’ny’ skola borde sträva efter en syntes av dem och se deras starka sidor”.

Författaren menar (s. 36) att ”[e]n renskrift efter ett koncept jämställs inom diplomatiken med ett original”. Han stöder detta på att ”[e]n renovation kan nämligen ersätta ett original eftersom den bland annat är försedd med samma underskrift(er) och sigill som originalet”. Mot detta betraktelsesätt kan anföras att en renovation ofta har tillkommit på en annan plats, vid en annan tidpunkt och utan direkt anknytning till den händelse som originalet är knutet till. En renovation måste i jämförelse med ett original anses som mindre tillförlitlig. Vid renovationens tillkomst har det funnits utrymme för förändringar som går utöver originalet.

Lönnroth menar (s. 41) att "[d]e språkhistoriskt orienterade textutgivarna i Norden borde i högre grad än tidigare delta i den internationella editionsfilologiska diskussionen med litteraturvetare och historiker och vice versa". Detta är vällovligt men här föreligger det stora kommunikationsproblem, som författaren borde ha berört. Här finns det en misstro mellan disciplinerna. Lönnroth bidrar själv till detta. Se s. 21, där han skriver: "Från språkforskningens synpunkt är de utgåvor av äldre historiska handskrifter som gjorts i Finland ovetenskapliga. De är i regel gjorda av historiker för historiker". Och historikerna raljerar ofta med att vi filologer noterar varje maskhål i papper och pergament.

Författaren har problem med att förklara varför han inte behandlar språket i domboken. 1) Ett skäl till detta skulle vara att det "är historiker som kommer att använda utgåvan" (s. 42). – Häremot kan man invända att språket kan vara intressant även för historiker som använder den. 2) Ett annat skäl skulle vara att skrivarna "för det mesta återger vittnenas muntliga språkhandlingar i skriven form och därför reflekterar textpartierna inte nödvändigtvis deras 'eget' personliga språkbruk" (s. 43). Mot detta kan det anföras att många partier i domboken *inte* återger tal och att de därför skulle kunna avslöja skrivarnas språk och härkomst. Alla ord med latinskt och romanskt ursprung är tecken på detta. Det vore närmast sensationellt, om inte en skrivares språk framträdde i den skrivna texten, särskilt som texten inte är speciellt formaliserad.

Valet av just Ekenäs dombok som objekt för studien motiveras av författaren med att Ekenäs skulle ha legat "avsides" och bättre representerat "autentisk" svenska än Åbo "med tätare kontakter med rikshuvudstaden" (s. 48). Det ligger någonting i detta, men det torde vara svårt att hävda att en sjö- och handelsstad som Ekenäs skulle ha legat avsides.

På s. 53–54 anför Lönnroth en del "filologisk och textkritisk sekundärlitteratur", som han har använt. Här skulle man önska att det angavs *hur* de olika verken har använts i avhandlingsarbetet.

Då det gäller utgivningsprinciperna finns det en del saker att diskutera. Författaren skriver på s. 57: "Att skilja på <y> och <ij> är ställvis problematiskt" ... "Jag gör dock en åtskillnad mellan <ij> (rak stapel), <y/ÿ> (böjd stapel) och <y> (rak eller böjd stapel) i utgåvan". Detta är ett viktigt drag vid utredningarna om de olika handstilarna, se t.ex. s. 102, 104, 109 osv. Därför borde det ha utretts betydligt mera. – S. 58 skriver författaren: "I notapparaten redovisar jag förekomsten av införingstecken. Deras utseende kan variera något från en skrivare till en annan, vilket således kan bidra till identifieringen av skrivarna. Jag kommenterar dock inte tecknens utseende." – Detta är synd. En under-

sökning av införingstecknen skulle kunna hjälpa till att hålla isär de olika skrivarna.

Beträffande dombokens utformning skulle jag vilja kommentera en utsaga av författaren. På s. 64 står det: ”dombokens layout och format håller sig tämligen likartade genom åren 1678–1695; detta är inte enbart ett indicium på tradition och konvensans utan också på att hovrätten snabbt velat få en uppfattning om vad som skett i staden.” Det som man undrar över är hur en likartad layout skulle kunna ge en snabbare uppfattning om vad som har skett i staden. Det var ju magistraten – inte hovrätten – som svarade för layout och format. Jfr s. 86: ”säkert har någon ’läromästare’ i magistraten på basis av tidigare protokoll visat sin lärjunge hur man upprättar protokoll.”

Särskilt intressant är avsnittet om vattenmärkena (s. 72–76). Författaren hävdar ”att man använde sig av utländskt papper vars kvalitet var bättre än det inhemska papperets” och fortsätter: ”Det bör påpekas att vattenmärkenas kvalitet dock inte är den bästa möjliga i Ekenäs stads dombok 1678–1695” (s. 72). Här lämnar Lönnroth en fråga öppen, nämligen om det i domboken finns både inhemskt och utländskt papper. Observera att ”Finlands första handpappersbruk grundades omkring 1667 i Tomasböle i Pojo i närheten av Ekenäs” (s. 72).

Författaren använder C. M. Briquets arbete *Les Filigranes*. Det är tveksamt om detta är ett korrekt vetenskapligt förhållningssätt. Dels saknar Briquet uppgifter om Skandinavien, men vi kan inte utesluta att en viss del av papperet i domboken är skandinaviskt. Dels slutar Briquets framställning med 1500-talet, medan domboken är från 1600-talets slut.

Författaren behandlar vattenmärkena motiv för motiv. S. 73–74 diskuteras temat bokstäver. På s. 73 behandlas AM ”som dock i Riksarkivet fotograferats som MA”. Författaren publicerar detta felaktiga foto (se s. 191, vattenmärke 2). Här är det recensentens uppgift att – liksom vid disputationen – fråga om detta fel inte borde ha korrigerats vid bokens tryckning. Kostnaden härför måste vara ringa.

Ett vattenmärke visar ”ett människohuvud liknande Briquets nummer 15720–15750, *tête humaine*” (s. 74). Man brukar söka ange exakt vilket av Briquets nummer som ligger närmast det märke som man undersöker. Personligen tycker jag att nummer 15748 (år 1555) ligger närmast. Detta vattenmärkesmotiv är säkerligen utländskt. Motivet förekommer i domboken 40 gånger. Det bör finnas ett samband mellan papperets härkomst och mängden vattenmärken med ett visst motiv i domboken. Detta kunde ha utretts närmare.

På s. 75 behandlas en motivgrupp med ”två lejon”. Observera dock att lejonen enbart är sköldhållare! Detta är Briquets motiv *Armoires* (=vapen[sköldar]). Briquet har många varianter, men detta liknar mest nummer 1110 (år 1579). Vapenskölden visar här en två gånger kluven sköld, i mitten 2 nedåtvända sparrar (se s. 194, vattenmärke 7).

Ett speciellt vattenmärke kommenteras inte i texten utan omnämns endast tveksamt i tabellen på s. 76. Det är vattenmärke 8 (s. 195). Eftersom författaren i tabellen – om än tveksamt – hävdar att det här står ACH, är vattenmärket här avtryckt upp och ner. Detta borde ha rättats till vid bokens tryckning, eftersom det påpekades vid disputationen.

Tyvärre leder inte framställningen om vattenmärkena fram till någon som helst slutsats, vilket hade varit önskvärt. Man undrar t.ex. om det finns någon utredning om 1600-talets vattenmärken i Finland, som kunde ha använts i jämförande syfte och förts framåt av Lönnroths undersökning.

Då det gäller beseglingen (s. 77–79) slås man i sista stycket på s. 77 av terminologin: författaren talar om ”mindre sigill”, när det alldeles tydligt är fråga om signet, framställda med signetring. I tabellen över sigillerna på s. 79 står det om sigill nummer 13 att det innehåller bokstäverna HNST. När man ser bilden av signeten (s. 199 längst ned) känner man anledning att ifrågasätta läsningen. Men även om vi godtar läsningen inställer sig frågor. HNST borde tolkas ”Hinder Nilssons s[igne]t”. Är detta i så fall faderns signet? Här återstår en hel del frågor att utreda. Att dessa frågor finns borde författaren åtminstone ha nämnt.

Författaren ansluter sig till Lars Svenssons uppfattning om ”paleografin tre huvuduppgifter”: 1) ”att identifiera eller särskilja en handstil från andra liknande stilar”, 2) ”att bestämma en handskrifts ålder då datering-uppgifter saknas i texten”, 3) ”att tolka texten”. Härtill borde tveklöst ha lagts ett fjärde *att*: att söka identifiera skrivaren.

Vad som här har framförts är endast petitesser i det stora arbete, som författaren har utfört. Lönnroth fick för sin avhandling det högsta betyget på den sjugradiga skalan. Det var utan varje uns av tvekan helt välförtjänt. Härvid tänker man kanske främst på del II (domboksutgåvan), som är utförd med all tänkbar akribi. Den åtföljs av fyra imponerande register: Personregister (s. 435–453), Ortregister (s. 454–458), Sakregister (s. 459–491) och Målregister (s. 492–496). Personregistret uppvisar dock en betydande onöjaktighet: varför hålls inte materialet ihop, både då det gäller personer och namn? På s. 440–441 skulle jag vilja hitta alla personer med namnet *Erik* under *Erik*. Men exempelvis Erik Wulff finns inte på s. 440–441 utan på s. 452 (under Wulff). Och varför förs inte *Henrik*

(s. 442, sp. 2–443, sp. 1) och *Hindrik* (s. 443, sp. 1–2) samman? Det är ju fråga om samma namn.

Men den betydande arbetsinsatsen stärks också av en rad hjälpmedel i del I: dels finns det här sju genomarbetade tabeller inuti själva texten (se förteckningen på s. 6), dels en förteckning över Källor och litteratur (s. 120–139). Men varför har otryckt material samt elektroniska källor och e-brev placerats för sig på s. 138–139, i det närmaste omöjliga att hitta.

Framför allt gläds man över Bilagorna och Planscherna i del I. Jag tänker på bil. 1 "Mått, mål och vikt samt myntsystem" (s. 143–148), bil. 2 förteckningen över "Rådstugustämmor i Ekenäs 1678–1695" (s. 149–157), bil. 3 "Mål i Ekenäs rådstugurätt 1678–1695" (s. 158) och bil. 4 "Referenser till Magnus Erikssons stads- och landslag" (s. 159–160) samt bil. 7 "Daterade dokument i Ekenäs stads dombok 1678–1695" (s. 161–164). Viktig är också bil. 7 "Ordlista" (s. 167–169).

Förhoppningen är att detta utmärkta arbete skall bli ett mönster för kommande forskning och ett mål att söka nå upp till och eventuellt överträffa.